

І. І. ЧЕРНЕГА, аспірант
Уманський державний аграрний університет

ЕКОНОМІЧНЕ ПОНЯТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглянута економічна сутність поняття «потенціал підприємства» та його складові, а також проаналізовані особливості його формування у сільському господарстві.

In clause(article) the economic essence of concept potential of manufacture and his(its) compound is considered, and also features of his(its) formation in an agriculture are analysed.

В умовах ринку однією з першочергових завдань стає формування і оцінка поточних і перспективних можливостей підприємства, тобто його потенціалу. Це викликано, насамперед, необхідністю забезпечення ефективності функціонування і зміцнення конкурентоспроможності підприємства та його продукції на ринку.

Наприкінці 1970-х, початку 1980-х р.р. вийшло багато публікацій, які містять різні аспекти поняття «потенціал». У більшості робіт відзначається важливість вивчення проблем оцінки потенціалу та вказується на існування значних розходжень у визначенні самого поняття потенціалу, його сутності, складу та співвідношення з іншими категоріями.

Термін «потенціал» (від латинського *potentia* – сила, потужність) в широкому розумінні означає можливості, наявні сили, запаси або засоби, що можуть бути використані [5].

Відповідно до визначення Великого економічного словника потенціал як економічна категорія становить наявні можливості, ресурси, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення поставленої мети [1].

В наукових працях, присвячених дослідженню теорії потенціалів, наводиться багато різноманітних характеристик: економічний, виробничий, трудовий, інформаційний, науково-технічний, природний, експортний, інформаційний. А в останні роки все частіше використовуються такі поняття як підприємницький потенціал, інтелектуальний потенціал, інноваційний потенціал, фінансовий потенціал.

У працях С. С. Волощука, В. А. Борисової, В. М. Трегобчука, І. І. Яковця, В. В. Россохи розглядаються і досліджуються економічні проблеми відтворення та оцінки ресурсного потенціалу АПК.

Важливий науковий вклад в організаційно-економічні основи формування, розвиток, визначення розмірів фермерських господарств, ефективності використання потенціалу здійснили В. Я. Месель-Веселяк, В. І. Бойко, П. М. Макаренко, М. Трегобчук.

Але в даних працях детально не розглядаються особливості формування та ефективного використання потенціалу нових, невеликих за розмірами організаційних структур, до яких відносяться фермерські господарства.

Найбільш поширене трактування сутності потенціалу підприємства як сукупності природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей [5], що близько до визначення Великого економічного словника. Крім того, іноді потенціал підприємства визначають як можливості господарської системи виробляти продукцію (що близько до його трактування як виробничої потужності) або як можливості продуктивних сил забезпечувати певний ефект, не уточнюючи, водночас, чи відповідає цей ефект поставленим цілям.

Таким чином, практично всі визначення тією чи іншою мірою спираються на ресурси підприємства, з одного боку, та досягнення з їхньою допомогою поставлених цілей, з іншої.

Не применшуючи значення ресурсів, як базису у формуванні потенціалу підприємства, відзначимо, що сама по собі їхня наявність не є гарантом досягнення будь-яких цілей. Другою, не менш важливою складовою потенціалу виступають здібності підприємства мобілізувати ресурси у ході здійснення комплексу дій (бізнесів-процесів). З урахуванням того, що сукупність таких здібностей в економічній літературі прийнято називати компетенціями, то потенціал підприємства можна визначити як можливості системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес-процесів.

У сучасній економіці поняття “економічний потенціал” використовується досить часто і визначає можливість галузей народного господарства виробляти продукцію та надавати послуги в певний період часу. Так, К.І. Якуба зазначає, що «економічний потенціал» зумовлюється наявністю природних ресурсів, ступенем їх освоєння та використання, рівнем розвитку науки і техніки, чисельністю трудових ресурсів і якістю їх професійної підготовки, рівнем розвитку матеріального виробництва та невиробничої сфери [7]. Тобто, саме рівень використання економічного потенціалу і визначає економічний рівень розвитку держави, регіону, галузі.

«Як соціально-економічна категорія, економічний потенціал включає в себе природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціали» [7]. Співвідношення цих складових і визначає рівень розвитку економічного потенціалу, створює підставу для його формування та ефективного використання і залежить від особливостей конкретної галузі народного господарства. Так, в сільськогосподарському виробництві визначальну роль відіграє природно-ресурсний потенціал, який об'єктивно впливає на формування інших компонентів економічного потенціалу.

Але слід зауважити, що взаємодія складових економічного потенціалу відбувається через працю, тобто цілеспрямовану трудову діяльність людини

для створення споживчих вартостей і т. ін. А оптимальне співвідношення людських та земельних ресурсів є необхідною умовою вискоєфективного виробництва. Визначальним фактором такого співвідношення, на нашу думку, є рівень розвитку науково-технічного потенціалу (рис.1).

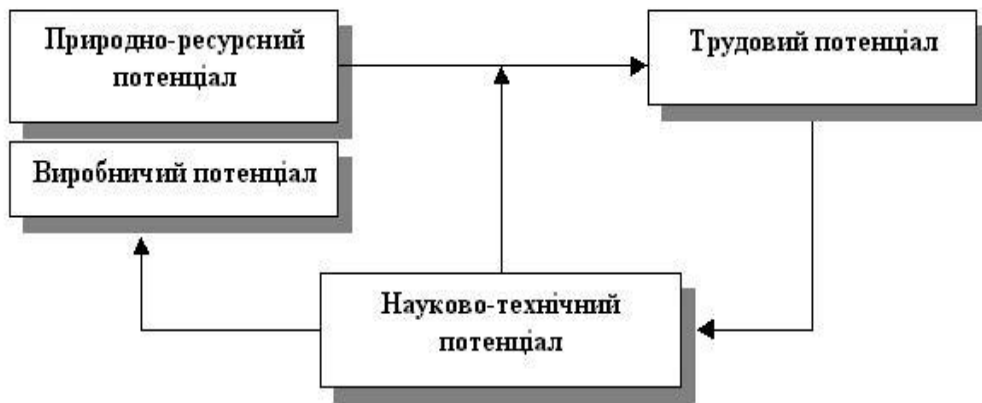

Рис.1. Взаємодія складових економічного потенціалу

Розвиток науково-технічного прогресу у складі економічного потенціалу передбачає зростання значення його трудового чинника. При цьому рівень розвитку і досконалості знарядь праці визначає рівень розвитку продуктивних сил суспільства, оскільки із вдосконаленням техніки вдосконалюється і працівник (набуває вищої кваліфікації). Отже, відбувається взаємозумовлений процес удосконалення продуктивних сил суспільства. А розвиток продуктивних сил і зростання ефективності праці в значній мірі визначаються механічними засобами праці.

Довгий час у вітчизняній економічній науці економічний потенціал підприємства пов'язували з масштабом діяльності об'єкта, а характеризували такими поняттями як розмір підприємства та його виробнича потужність. В цьому випадку під розміром розумілися: виробнича площа, кількість робочих місць, загальна чисельність персоналу, обсяг продукції, сумарна вартість основних фондів, а під потужністю – обсяг продукції в натуральному вимірі. Але і розмір, і потужність дають лише приблизне уявлення про можливості підприємства тому, що виступають характеристиками, які не знаходяться в прямому взаємозв'язку з умовами й інтенсивністю використання ресурсів підприємства за призначенням, а також не відбивають ступінь ефективності використання ресурсів для оптимізації можливостей підприємства.

Найбільш поширеною в економічній літературі є думка, що в склад ресурсного потенціалу входять земельні, трудові і матеріальні ресурси. З цього приводу П. Т. Саблук зазначає: “Основними факторами сільськогосподарського виробництва є жива праця, земля та уречевлена в основних і оборотних засобах праця” [3]. Такої думки дотримуються й інші науковці, зокрема, І. І. Лукінов, О. М.Онищенко, Б. І. Пасхавер, В. Е. Протасов вказують, що використовувані в процесі виробництва продукції сільськогосподарські угіддя, основні виробничі фонди, матеріальні

оборотні засоби та трудові ресурси складають ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств” [2].

Ресурси, що реально залучені в процес виробництва, знаходять нову якість - складових виробничого чи економічного потенціалів: це означає, що вони якісно чи кількісно не збігаються з ресурсами як такими. На даному етапі відбувається формування факторів виробництва, що визначають здатність тієї чи іншої організаційно-правової форми, галузі чи регіону виробити продукти. Ефективність виробничого чи економічного потенціалів визначається не тільки кількісними характеристиками складових факторів виробництва (кадрові, організаційні, матеріально-технічні тощо), але і їхньою взаємодією, точніше їхньою сукупністю.

Спосіб з'єднання складових виробництва чи ресурсів безпосередньо формують власне економічний чи потенціал, відповідно, виробничий. На цій стадії об'єктивно обумовлені характеристики підприємства (галузі, регіону) набирають сили додаткових якісних ознак ресурсного потенціалу, що не діяли на попередньому етапі функціонування економічного чи виробничого потенціалів. І тут можлива ситуація, коли яке-небудь підприємство з меншими трудовими, матеріально-технічними і земельними ресурсами буде мати більший виробничий потенціал.

У даний час повнота представлення про ресурсний потенціал ускладнюється не тільки відсутністю чіткого визначення, але і численністю термінів, що використовуються в економічній літературі для відображення прояву зв'язку між ресурсами виробництва і його результатами.

Необхідність чіткого визначення також впливає з результатів аналізу наукових знань про специфіку сільськогосподарського виробництва, з яких у цьому аспекті найбільш істотні висновки про необхідність забезпечення населення продовольством при наявності обмежених ресурсів чи факторів виробництва в ринкових умовах.

На визначеному етапі розвитку виникає необхідність вибору між споживчими товарами, що безпосередньо задовольняють суспільні потреби і товарами виробничого призначення, але загальний обсяг наявних ресурсів для їхнього виробництва обмежений. Отже, якщо у даний час існує обмежена здатність української економіки, то існує обмежений і випуск товарів, а значить і обмежений рівень життєзабезпечення населення.

Існує визначена взаємна доповнюваність факторів виробництва, але без скорочення обсягу виробництва можлива і визначена взаємозамінність цих факторів. Деякі економісти вважають, що саме обмеженість у використанні виробничих ресурсів і обумовлює необхідність їхньої оптимізації.

З огляду на це можна зробити висновок, що необхідність оптимізації розвитку економічної системи об'єктивно обумовлена обмеженістю виробничих ресурсів і можливістю їх різного використання.

Висновки. Отже, повертаючись до економічного змісту поняття «ресурсний потенціал», ми визначаємо його як: 1) матеріальну умову для розширеного відтворення; 2) розглядаємо як з погляду продуктивних сил, так і виробничих відносин; 3) вважаємо, що збалансованість повинна враховувати не тільки технологію виробництва, але і якісне співвідношення ресурсів, що у свою чергу впливає як на саму технологію, так і на розмір будь-якої організаційно-правової форми.

Характеризуючи ресурсний потенціал з погляду економічної теорії, ми розглядаємо його як матеріальну умову для розширеного відтворення земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів і як сукупність збалансованих факторів для ефективного функціонування різноманітних організаційно-правових форм. Дане визначення, на наш погляд, є найбільш повним для подальшого дослідження ресурсного потенціалу, тому що в першій своїй частині відбиває таку форму способу виробництва як продуктивні сили; а в другій частині визначення ресурсного потенціалу торкається другої форми способу виробництва - виробничих відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика економічна енциклопедія. – К.: Академія. – 2002. – Т. 3. – с. 951.
2. Лукинов И. И., Онищенко А. М., Пасхавер Б. И. Аграрный потенциал: исчисление и использование // Вопросы экономики.- 1998.- № 1. - с. 24-28.
3. Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я. Передумови і чинники розвитку фермерства в Україні // Вісник аграрної науки. – 1993.–№2. – С.5-13.
4. Спирин В. С. Анализ экономического потенциала предприятия. - М.: Финансы и статистика. - 1994.
5. Українська радянська енциклопедія. – К.: Гол. Ред. УРЕ, 1983.– Р.1.
6. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика: Пер. с англ. со 2-го изд. - М.: «Дело ЛТД», 1993. - 864 с.
7. Якуба К.І. Жінки в трудовому потенціалі села. – К.: ІАЕ УААН, 1998. – 280с.

Стаття №2

Конференція відбулася 7-9 червня 2006 року в Харкові